

11:50 ... BOŘIVOJ MAREK (Ústav řeckých a latinských studií FF UK, Praha):

Paulus Orosius a přírodní katastrofy v dějinách Říma

V úvodu příspěvku se budeme stručně věnovat představení pozdněantického křesťanského historiografa Paula Orosia, a zejména dosud nejednoznačně zodpovězené otázce jeho původu, rodinného zázemí, životních cest a vztahu k Aureliu Augustinovi. Poté obrátíme pozornost k líčení přírodních katastrof a neblahých věštných znamení v jeho díle (*Historiarum adversum paganos libri VII*), a to především v knize páté, poněvadž vědomě zvolený a často pathosem podbarvený způsob, jakým jsou události popisovány, a prostor, kterého se jim dostává, jsou mezi římskými dějepisci (zvláště v liviovské tradici) dosti neobvyklé. Povšimneme si zejména Orosiovy silné obrazotvornosti a stylistického umu a pokusíme se vyjasnit účel zmíněných míst v celku Orosiova díla. Rozdíly v deskripci přírodních pohrom vyniknou například při srovnání s týmiž událostmi popisovanými Iuliem Obsequentem (asi 4. stol. po Kr.) ve spise nazvaném *Prodigiorum libri*. Z tohoto díla se dochovala jen malá část zpracovávající léta 190-12 př. Kr. Celý spis pak tvořil přehled míst v Liviových *Ab urbe condita libri* hovořících o božských znameních. Pokud se přírodních pohrom týká, ze srovnání a rozboru vyplyne u Orosia také to, že v křesťanských dobách už zdaleka nemají neštěstí takovou sílu, jako za časů pohanů a jejich zlých skutků. Příspěvek doprovodíme několika ilustračními ukázkami a jejich překladem.

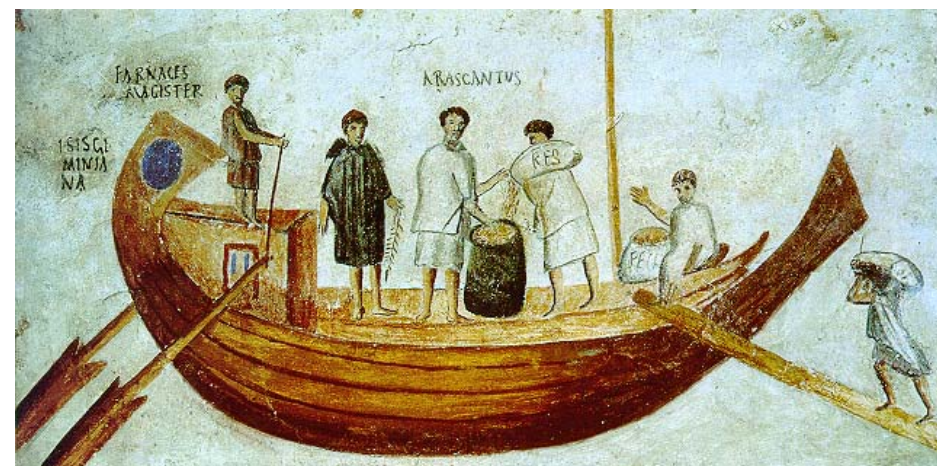
12:10 ... MARTIN ČERNÝ (Katedra historie FF UJEP, Ústí nad Labem):

Divinace v díle Paula Orosia 'Historiarum adversum paganos libri VII'

Věštění a související možnosti předpovídání jsou zajímavou ukázkou rituálního chování v dějinách mentalit. Své nezastupitelné místo mají i v pramenech narativní povahy, které s nimi pracují jako s verifikací historických událostí, zábavným prvkem pro čtenáře a v neposlední řadě také jako s určitým argumentem. Argumentace pro / proti fungování věštících praktik je přítomna v řadě pozdně antických pramenů. V kronice Paula Orosia je divinační látka zpracována v klasickém římském výkladu, tj. jako popis rituálů a jejich specialistů a zároveň jako soubor prodigií a omin, zvláštních jevů a úkazů. Pro Orosia je obzvláště důležité zasadit jejich působení do kontextu historické epochy a ukázat jejich nefunkčnost, zbytečnost nebo odlišný původ.

12:30 ... diskuse k II. sekci

13:00 ... závěrečná diskuse a zakončení kolokvia

ROMA AENEAE MMXVI

ITÁLIE A GALIE, POHANÉ A KŘESŤANÉ V 5. STOL. N. L.

Kolokvium k římské literatuře, kultuře a dějinám pozdní antiky
(k 1600. výročí plavby Rutilia Namatiana do Galie)

Ústav řeckých a latinských studií
Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze

Celetná 20, místnost č. 147

30. září – 1. října 2016

PROGRAM

30. září 2016

14:00 ... *zahájení kolokvia*

DAGMAR MUCHNOVÁ, jménem ÚŘLS FF UK

MARTIN BAŽIL, jménem organizátorů

LITERÁRNÍ BLOK

I. sekce: *Rutilius Namatianus a tvář italské krajiny v 5. století*

předsedající: MARTIN BAŽIL

14:15 ... MICHAL HABAJ (Katedra historických věd a stredo-európskych štúdií FF UCM, Trnava):

Plaoba Rutilia Namatiana v zrkadle Pseudo-Skylakovho periplu

Príspevok sa bude zameriavať na komparáciu zdanlivo neporovnateľných prác. Rutiliov opis plavby porovná so známym textom periplu z dielne gréckeho kartografa Pseudo-Skylaka zo 4. storočia pred n. l. Obe dielka delí viac ako sedem storočí, líšia sa v intencii, s ktorou vznikli, boli napísané v iných jazykoch a predsa má ich komparácia význam. Postavením neskorooantického spisu voči inému typu práce, ale s prvkami opisu italského pobrežia, vystúpia do popredia osobitosti a špecifika Rutiliovho diela.

14:35 ... STANISLAV DOLEŽAL (Historický ústav FF JČU, České Budějovice):

Rutilius Namatianus a Židé

V Rutiliově básni *De reditu suo* se vyskytuje poměrně ostrý výpad proti Židům (I, 381-398). Příspěvek se chce věnovat jednak rozboru úryvku (a stanovení míry poučenosti autora o Židech, judaismu a židovských zvycích), jednak obecnějšímu tématu postojů římských pohanských autorů vůči Židům. Pohled Římanů na judaismus byl často povrchní a mylný, neboť Římané měli tendenci nahlížet na toto podivné východní náboženství svou vlastní optikou a bez pokusu o hlubší pochopení. Židé se svým monoteistickým náboženstvím a řadou bizarních zvyklostí vzbuzovali u Římanů často výsměch, pohrdání a odpor; na druhé straně však nebyli nikdy perzekvováni, neboť je chránil římský stát, a to dokonce i v době vítězství křesťanství v římské říši. V této době se také odehrává děj básně a v tomto kontextu je třeba Rutiliův výpad chápat.

rovnomerne praktizované, obrana pohanov nespočívala len v náboženskej oblasti, ale mala svoj konkrétny dopad v politike. Jednalo sa o udržanie vplyvu na cisárskom dvore a o priazeň cisárskej authority, ktorá bola akýmsi zdrojom moci pohanskej aristokracie a v danom období došlo k jej v výraznému ohrozeniu kresťanstvom.

Jedným z dôležitých argumentov definovania vzťahu „pohanstvo versus kresťanstvo“ naďalej ostáva uvažovanie o výrazných rozdieloch v prístupe k náboženstvu u oboch náboženských skupín v procese kristianizácie rímskeho cisárstva. Keďže pre cirkev bolo neprijateľné tradičné náboženstvo, dialóg s predstaviteľmi tradičného náboženstva a cisárskym dvorom bol neraz charakteristický ostrou konfrontáciou a prikláňal sa k oddeleniu náboženskej oblasti od svetskej, ktoré sa výrazne formovalo v priebehu 5. storočia.

10:10 ... JARMILA BEDNAŘÍKOVÁ (Ústav klasických štúdií FF MU, Brno):

Aëtius a ohlas jeho osobnosti

Obsahem příspěvku bude obraz Aëtia v pramenech 4.-6. stol. (kroniky, básně), také v souvislosti s významem roku 476, obraz císaře Valentiniana III. v těchto pramenech, Aëtius versus Attila ve středověkých kronikách, jeho obraz v legendách o světcích a nápis z Atria Libertatis a jeho možné interpretace.

10:30 ... diskuse k I. sekci

11:00 ... *přestávka*

II. sekce: *Pohané a křesťané ve vzájemné polemice v 5. století*

předsedající: BOHUMILA MOUCHOVÁ

11:30 ... IVAN PRCHLÍK (Ústav řeckých a latinských studií FF UK, Praha):

Ἐν οὖ πολλῶ χρόνῳ. Jedna hypotetická linie pohanske polemiky s křesťany po pádu Říma v roce 410

Díky narážkám u Augustina a Orosia je známo, že stoupenci tradičních kultů chápali pád Říma v roce 410 jako trest za jejich opuštění římským státem. Jakou formou tyto své názory vyjadřovali, není jisté, ale některé pasáže díla Zósimova zřejmě právě toto pojetí reflektují, což napovídá spíše tomu, že šlo o polemiky psané a nikoli jen ústně šířené. Už tento výklad příslušných Zósimových pasáží je ovšem stále předmětem debaty a sporné jsou i další detaily. V rámci příspěvku bude poukázáno na dosud nepostřehnuté momenty, které tento výklad podporují a dále rozvíjejí, a stojí proto za pozornost, i když se rozhodujícím argumentem celého sporu spíše nestanou.

problémov, ktoré bolo treba urýchlene vyriešiť, aby sa Rímske impérium mohlo udržať v podobe veľmoci schopnej zvládať nielen ataky vonkajších nepriateľov ale aj problémy vo vnútornej sfére, v prípade Hunericha sa reforma týkala najmä nástupníckej otázky v rámci vandalskej vládnucej dynastie. Obaja panovníci dbali vo výraznej miere na otázku mravov a „pravého“ náboženstva. Pokiaľ je možné súdiť z nimi vydaných ediktov týkajúcich sa tejto oblasti, obaja sa snažili zabezpečiť všetko potrebné pre správne uctievanie bohov/Boha. Diocletianus naklonil si priazeň bohov, aby následne mohli byť prospešní pre Rímske impérium a aj násilne zakročil proti tým, ktorí bohov neuctievali, a Hunerich sa cítil byť povinný aj silou dosiahnuť, aby sa jediným vierovyznaním v jeho štáte stalo ariánstvo. Pre oboch vládcov bola teda dôležitá forma výkonu náboženstva. Predložený príspevok sa chce venovať príčinám prenasledovania, jeho priebehu a jeho výsledkom, pričom je treba zdôrazniť, že v oboch prípadoch hralo veľkú úlohu to, že cirkev tvorila vlastne nezávislú entitu v štáte, ktorý chceli obaja panovníci účinne riadiť, a vymykala sa výrazne ich dosahu.

9:50 ... MARTA SENDEKOVÁ (Katedra histórie FF UPJŠ, Košice):

Interakcia vzťahu „pohanstvo versus kresťanstvo“ v cisárskej politike začiatkom 5. storočia

Cesta prechodu kresťanstva od *religio illicita* k statusu oficiálneho náboženstva Rímskej ríše priniesla pozitívne zmeny pre vnútornú reorganizáciu cirkevnej hierarchie ako aj negatívnu kritiku zo strany predstaviteľov tradičného rímskeho náboženstva. Nahromadenie udalostí počínajúc vládou cisára Gratiana (375 – 383) vytvára v antickej súdobej historiografii akoby jeden z rozhodujúcich protipohanských zlomov finálnym spôsobom zavŕšeným v priebehu 5. storočia. Ak vezmeme do úvahy nanovo interpretáciu súdobých prameňov skúmaného obdobia, môžeme sledovať zavedenú líniu náboženskej politiky rozvíjajúcej sa za vlády Theodosia a jeho synov vo výrazných opatreniach, ktoré umožňovali kresťanskej cirkvi vyformovať sa na dôležitú inštitúciu. Opäť je vhodné otvoriť sa diskusii o konflikte medzi elitami z radov pohanov a kresťanov a podstaty pravých dôvodov týchto konfliktov spočívajúcich v ideológii alebo supremácii moci či vplyvu na cisársku politiku (?). Pohanská aristokracia naďalej chránila svoj status a politické formy, ktoré praktizovala po stáročia. Významné rímske rodiny nemohli nereagovať na protipohanské zákony a jednoznačne museli byť znepokojení vytvárajúcim sa vzťahom medzi kresťanskými biskupmi na Západe a cisárom, ktorý predpokladal poddanie sa cisára Božej vôli. Taktiež môžeme nájsť u niektorých pohanov čisto náboženské dôvody či motiváciu v boji proti nasledujúcim zákonom vydaných Arcadiom a Honoriom. Aj keď cisárske opatrenia neboli

14:55 ... TOMÁŠ ŠTĚPÁNEK (Ústav archeologie a muzeologie FF MU, Brno):

‘Oppida posse mori’ (Rut. Nam. 1,414). Úpadek a pád měst v 5. stol. n. l.

Rutilius Namatianus ve své básni *De reditu suo* líčí venkovskou i městskou krajinu 5. století n. l. poznamenanou barbarskými vpády, ekonomickým úpadkem, ale i zubem času. Tento trend ilustruje na příkladu časem a vlnami napůl zničeného města Castrum, které charakterizuje věkem opotřebovaná městská brána a dále nehlídaným a opuštěným městem se starobylými ruinami a nevzhledným opevněním s názvem Cosa. S podobným popisem se můžeme setkat i u dalších pozdně antických autorů např. u Aurelia Ambrosia, Ausonia, Paulina z Noly, ale i v dokumentech právní povahy jako jsou Codex Theodosianus, Maioriánovy zákony nebo Codex Iustinianus. Máme si tedy na základě těchto písemných zpráv představovat krajinu 5. století plnou opuštěných ruin kdysi velkých a slavných měst a válkou zničeného venkova? Nebo se jednalo o výjimečné případy, či přibarvené literární topoi?

V tomto příspěvku se tedy zaměřím na „fenomén“ umírání měst v pozdní antice. Na základě dat z archeologických výzkumů a soudobých písemných pramenů seznámím posluchače s možnými příčinami úpadku a pádu městských center v severní Itálii v 5. století n. l. Mezi faktory, které pravděpodobně vedly k tomuto vymírání měst, lze zařadit ekonomickou a vojenskou krizi impéria, úprk aristokratických elit na venkov či do větších městských center, nadměrné daňové zatížení nebo přebírání lokální správy církevními autoritami. V konečném důsledku tedy docházelo k transformaci sídlištních center v menší (rozlohou i demograficky) silně opevněné pevnosti, které byly schopné přežít poslední století starověku a v pozměněné roli i formě nadále prosperovat ve středověku. Ovšem pokud se město nacházelo mimo (změněné) hlavní ekonomické trasy nebo se nestalo sídlem církevních autorit či nemělo hradby, zaniká vlivem vojenského vpádu nebo přírodní katastrofy. Popřípadě dochází k postupnému přesouvání kapitálu i obyvatelstva do měst, která tuto transformaci zvládala.

15:15 ... diskuse k I. sekci

15:45 ... přestávka

II. sekce: Interakce tradiční a křesťanské kultury v římské literatuře 5. století

předsedající: EVA KUŤÁKOVÁ

16:15 ... IVETA PASTYŘÍKOVÁ (Ústav řeckých a latinských studií FF UK, Praha):

Ohrožení, identita, vzestup. Idea pokroku v Claudianově eposu 'De raptu Proserpinae'

Příspěvek nastiňuje význam, jaký připisuje pokroku Claudius Claudianus ve svém mytologickém eposu o únosu Proserpiny. Ve světě ohroženém chaosem se Jupiter nespokojuje jen s ochranou řádu, ale usiluje i o pokrok lidstva, o jeho přechod do epochy civilizace a kultury. Poněkud paradoxně ale dochází k rozvrácení řádu. Claudianus tak odkrývá i negativní aspekty pokroku a jeho ambivalence, zvažuje reálnost idylické harmonie a přiznává ve své koncepci vývoje zásadní význam prostřední fázi, v níž se uplatňuje tvůrčí potenciál chaosu. Tuto fázi můžeme chápat, v návaznosti na antropologické teorie vycházející z van Gennepovy koncepce přechodových rituálů (zejm. V. Turnera), jako liminální. S proměnou řádu, bez níž je pokrok nemyslitelný, vyvstává také otázka kontinuity mezi dosavadním a novým stavem. Claudianus zkoumá vztah mezi identitou a vývojem ve světě básně, který charakterizuje pulzující život, sepětí generací a plození. Claudianovo vyzdvížení ideje pokroku v mytologickém eposu pak nabývá významu v kontextu jeho politických básní, v nichž uchopuje a přetváří neklidnou dobu své současnosti.

16:35 ... MARTIN BAŽIL (Ústav řeckých a latinských studií FF UK, Praha):

'Textus': zrození pojmu na přelomu 4. a 5. stol.

Přelom 4. a 5. století je prvním obdobím v evropských kulturních dějinách, které mělo k dispozici jasný a poměrně jednoznačný termín pro označení textu – a to hned takový, který se nejen prosadil v latině, ale udržel se i ve většině evropských jazyků až dodnes. Příspěvek se zabývá právě touto fází v dějinách slova *textus*, tj. jeho terminologizací směrem k označení uzavřeného, většinou psaného jazykového útvaru. Z excerpty vyplývá, že během 4. století, zejména jeho druhé poloviny, došlo k prudkému vývoji jak kvantitativnímu, tak kvalitativnímu. Dílo autorů posledních desetiletí 4. století, zejména Ammiana Marcellina († pravděpodobně těsně před rokem 400), ale i některých jeho současníků (Ambrosius, Claudius Claudianus, Servius, Aelius Donatus), je nejlepším dokladem bohatství a různorodosti sémantického pole slova *textus* na konci tohoto vývoje. U autorů následující generace – zejména u Aurelia Augustina, ale také např. Tiberia Claudia Donata a Hieronyma – je už patrné terminologické užívání.

16:55 ... PETER FRAŇO (Katedra filozofie FF UCM, Trnava):

Alegorická interpretácia prvého spevu 'Aeneidy' vo Fulgentiovom spise 'Expositio Virgilianae continentiae secundum philosophos moralis'

Príspevok sa bude zaoberať analyzovaním alegorickej interpretácie prvého spevu Vergíliovej *Aeneidy*, ktorú v diele *Morálny výklad obsahu Vergíliovho diela podľa filozofov* (lat. *Expositio Virgilianae continentiae secundum philosophos moralis*), používa neskoro-antický spisovateľ Fabius Fulgentius Planciades (prelom 5. – 6. storočia n. l.). Podľa Fulgentia nepredstavuje epos *Aeneis* príbeh o putovaní Aenea a jeho druhov do novej vlasti, ale má morálny zmysel – predstavuje metaforický výklad priebehu ľudského života, a to od narodenia až po dospelosť. Dej úvodnej knihy, ktorá rozpráva o tom ako bol Aeneas spolu so svojimi druhmi zahnaný až k líbyjským brehom, kde bol následne pohostinne privítaný kráľovnou Dido, preto Fulgentius interpretuje v alegorických intenciách nebezpečenstiev, ktoré prináša okamih zrodenia človeka a jeho vývoja v najranejšej fáze života ľudského jedinca. Fulgentius konkrétne alegorizuje obsahovú rovinu týchto motívov z prvej knihy Vergíliovho eposu: stroskotanie Aenea a jeho druhov, ktoré je dielom bohyně Junony a boha Aeola; útek k Líbyjským brehom na siedmych lodiach; Aeneovo stretnutie s matkou, ktorú však hlavný hrdina nespoznáva; zakrytie Aenea a jeho priateľa Achata ochranným mrakom. Obsahová interpretácia všetkých týchto motívov bude tvoriť hlavné jadro nášho príspevku.

17:15 ... diskuse k II. sekci

1. října 2016

HISTORICKO-KULTURNÍ BLOK

I. sekce: Římský stát, Germáni a křesťanství v 5. století

předsedající: VÁCLAV MAREK

9:30 ... EMANUEL JIRKAL (Katedra histórie UKF, Nitra):

Prenasledovanie kresťanov počas vlády cisára Diocletiana a počas vlády kráľa Vandalov Hunericha

Príspevok sa venuje dvom ťažkým skúškam, ktoré museli prestáť kresťania, za Diocletiana všetci, za Hunericha väčšinová katolícka cirkev, počas vlád dvoch významných panovníkov svojej doby. Obaja sa snažili zreformovať svoju štátu, hoci v neporovnateľnej podobe. Kým pred Diocletianom stál celý komplex